

הרב צבי הבר

ההוא ארוס וארוסתו

- א. הצגת הסוגיה
- ב. מחלוקת הראשונים בביאור הסוגיה
- ג. הסוגיה ביבמות סט,ב והסוגיה בקידושין עה,א
- ד. פסיקת הרמב"ם בסוגיות
- ה. הסיבות לפסוק כלישנא קמא
- ו. סיכום

א. הצגת הסוגיה

נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע במשנה כתובות (א, ט) באשה שראוה מעוברת והיא אומרת שנבעלה לאדם כשר, שרבן גמליאל מכשיר את האשה לכהונה, ורבי יהושע פוסל אותה¹.

בתוך בירור מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע בנאמנות האשה, מביאה הגמרא (יג,ב) את המעשה בארוס וארוסתו:

ההוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דרב יוסף - היא אמרה מיניה, והוא אמר אין מינאי. אמר רב יוסף: למאי ניחוש לה? חדא דהא קא מודה, ועוד הא אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל. אמר ליה אביי: ובהא כי לא מודה מכשר רבן גמליאל והאמר ליה שמואל לרב יהודה: שינא הלכה כרבן גמליאל, ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרין אצלה, והכא רוב פסולין אצלה. וליטעמיך תיקשי לך היא גופא, הלכה ואת לא תעביד עובדא? אלא מאי אית לך למימר? הא לכתחילה הא דיעבד, והא נמי כדיעבד דמי.

מהדיון התלמודי נמצאנו למדים לכאורה שישנן שתי מציאויות:

א. הוא מודה והיא מודה - בזה אין כל בית מיחוש, ולכולי עלמא, בין לרבי יהושע ובין לרבן גמליאל, האשה כשרה והעובר כשר.

ב. הארוס אינו מודה - לשיטת רבי יהושע הארוסה והעובר יהיו אסורים, ואילו לשיטת רבן גמליאל העובר והאשה יהיו כשרים (לפחות בדיעבד).

---

1. אמנם נחלקו האמוראים האם מאן דמכשיר בה מכשיר נמי בבתה או לא. ראשונים רבים הבינו שסוגיה זו היא לשיטת רבי יוחנן (יג,ב) שסובר שהמכשיר בה מכשיר גם בבתה (ראה רש"י יד,א ד"ה והא נמי, תוסי' רי"ד ועוד), ועיקר הדיון כאן נסוב על כשרות הולד. שיטת רב יוחנן נפסקה גם להלכה (רי"י מגאש בשטמ"ק יג,ב, רי"ף כתובות רמז קעח, רמב"ם איסורי ביאה טו, יא ולא מצינו בזה חולק בראשונים).

ההוא ארוס וארוסתו

יש לברר מה תוכן הודאת הארוס (או כפירתו) בכל אחד מהמקרים. אם הארוס אומר שהעובר אינו ממנו, דהיינו שהוא טוען שלא בא עליה כלל לאחר אירוסייה, הדין לכאורה פשוט, שהארוס נאמן לעשות את העובר ממזר, שהרי להלכה נאמן אדם לומר אפילו על בנו שהוא ממזר.² בכך יודה גם רבן גמליאל ואין להעמיד באופן זה את המקרה שהארוס אינו מודה. יש להבין מהי המציאות עליה דיבר רב יוסף.

ב. מחלוקת הראשונים בביאור הסוגיה

ראשוני ספרד³ מבארים את סוגית ארוס וארוסתו באופן פשוט, לכאורה. כותב הרשב"א בביאור המציאות של ארוס וארוסתו (ד"ה ההוא ארוס):

...אלא כדאמרן שהוא מודה שבא עליה, וחזקה דידיה הוא, דבתר דידיה שדינן ליה, ולהכשירה היא וולדה באו. ואמר רב יוסף: למאי נחוש לה? חדא דהא קא מודה שבא עליה, וכיון שכן בתר דידיה שדינן ליה...

המציאות היא שהארוס מודה שבא על ארוסתו. הילכך אנו מחזיקים אותה בחזקת שלא נבעלה למישהו אחר. ומהי המציאות שבא אינו מודה הארוס ובא נחלקו רבן גמליאל ורבי יהושע? כותב הרמב"ן (יד, ד"ה חדא דהא קא מודה):

חדא דהא קא מודה ועוד הלכה כרבן גמליאל - פירוש: לאו אי מכחיש לה קאמרינן, דאי מכחיש לה ברי וברי הוא, ושוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא. אלא הכי קאמר אפילו ליתיה קמן נמי מהימנא...

המקרה השני הוא שאין האדם מצוי לפנינו והילכך אינו מודה, אך מאידך גיסא גם אינו מכחיש.

לסיכום שיטה זו - יש לפנינו שלושה מקרים: **מודה שבא עליה** - הולד כשר לכולי עלמא. **אינו נמצא בפנינו שנשאלנו** - מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע. **אומר שלא בא עליה** - הולד ודאי ממזר.

לקדמונים שיטה אחרת בביאור הסוגיה. וזה לשון תלמידי רבינו יונה שבשיטה מקובצת (כתובות יד, ד"ה וז"ל תלמידי הר"י ז"ל) בהביאם את דברי רבינו חננאל:

...אבל ר"ח ז"ל כתב, דמיירי שאומר משעה שקדשתיה לא זזה ידה מתוך ידי עד שנתעברה, אבל אם אין אומר כן אין להכשיר.

שיטת הר"ח שהאומר "מינאי" משמעו, שיש לו ודאות מוחלטת שהרי ידו לא זזה מידה⁴. וכן הובא בריטב"א יבמות סט, ב (ד"ה היכי דמי) בשם הר"י מגאש⁵:

---

2. ראה רמב"ם איסורי ביאה טו, טו ע"פ קידושין עח, ב ובבא בתרא קכח, ב.
3. רמב"ן, רשב"א, ר"ה (בפירושיהם כאן), רבינו יונה (בשטמ"ק כאן), אם כי הריטב"א (כאן) הלך בדרכם של הקדמונים שיובאו להלן. בחלק מהראשונים מובא ההסבר רק על "אינו מודה" אך ניתן להסיק משם מה סברו ב"מודה" כפי שנציין להלן.

ומיהו הרא"מ⁶ ז"ל פירש שם דהוא אמר מינאי הוא - ודאי שלא זה ידה מתוך ידי אחר שבאתי עליה⁷.

במקרה זה אין כל מחלוקת בין ר' יהושע לרבן גמליאל ושניהם מודים שהיא מותרת. אלא שיש להבין לפי שיטה זו מהו המקרה שבו הוא לא מודה. דבר זה מפורש בשם הר"י מגאש בשטמ"ק (כתובות יד, א ד"ה וכתב הר"י בן מיגש):

מסתברא לך, דהאי דאמרינן הכא ועוד הא אמר רב יהודה כו' - לאו למימרא דהיכא דכפר ואמר: מעולם לא באתי עליה - דאיהי מהימנא ומכשרינן לה למיקם תותיה, דהא ליכא למימר הכי. אלא בא למימר, דהיכא דלא קא מודה דזה העובר שלו בודאי, אלא אומר: אין, בודאי באתי עליה, אבל איני יודע בודאי כי זה העובר ממני הוא, אלא ספק הוא הדבר אצלי, לפי שבמה שהפקירה עצמה אצלי ובאתי עליה באיסור, הכי נמי יש לומר דהפקירה עצמה לאחר באיסור ובה עליה וממנו הוא זה העובר. ולפיכך היא נאמנת לומר שממנו הוא משום דהויא לה איהי ברי ואיהו שמא, אבל אילו אמר הארוס מעולם לא באתי עליה לא דינא ולא דיינא שאסורה היא עליו, דכיון שאמר מעולם לא באתי עליה והרי כריסה בין שיניה ממילא שוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא.

הר"י מגאש מבאר שהמקרה שהוא "לא מודה", עניינו שהוא מודה שבא עליה בבית חמי, אבל אינו יודע בודאות שהעובר הוא ממנו⁸.

-
4. מעין האמור בסוגיה יבמות סט, ב "שהיו שניהם חבושין בית האסורים" ולהלן נדון בסוגיה זו.
  5. וכן הבין רבי בצלאל אשכנזי בשטמ"ק (כתובות יד, א ד"ה ומיהו מלשונו) שהיא דעת רש"י, ועוד הביא כך בשם שיטה (ד"ה וז"ל שיטה), וכן הוא בריטבי"א בחידושיו כאן. ואילו שיטת תוספות (כתובות יג, ב ד"ה ההוא ארוס) שההוא ארוס עניינו שבא עליה פעמים רבות ואז אומרים רוב בעילות אחר הבעל, אך אם בא עליה רק פעם אחת, יש מקום לחששות בדבר כשרות הולד (ובזה דנה סוגיה אחרת והיא הסוגיה ביבמות סט, ב שנדון בה בהמשך).
  6. רא"מ = ר"י אבן מיגש
  7. השב שמעתתא ש"ב פ"כ התייחס לדברי הר"י מגאש, והסביר שהמקרה של "אין מינאי" הוא במקרה שהארוס מאמין לארוסתו, שהוא היחידי שבא עליה והולד ממנו. ומכאן רצה להוכיח שנאמנות מדין "יכיר" היא גם במקרה שהוא לא יודע בודאות, אך הוא מאמין למישהו אחר שיודע (כשיטת הבית שמואל אהע"ז סי' ו, ס"ק כז, וראה בבית מאיר שם ס"ק יג שחלק על שיטה זו). אך נראה שאין צורך להעמיס דבר זה בדברי הר"י מגאש, שהרי מפורש בריטבי"א וברא"ה שהר"י מגאש סובר כשיטת רבינו חננאל, ש"אין מינאי" הוא משום שלא זה ידה מתוך ידו. ואדרבה מכאן ניתן להוכיח להיפך, שלו היה כדברי השב שמעתתא לא היו צריכים הר"י מגאש והר"י להעמיד מציאות דחוקה כ"לא זה ידה מתוך ידי".
  8. המציאות אותה תפס הרשב"א כמציאות של "מודה". יש לתת את הדעת לכך שמהר"י מגאש משמע שאת הספק בדבר זהותו של העובר מעלה הארוס עצמו, ושמה במקרה שלארוס עצמו אין ספק בכך, או שהוא לא אומר כך נכשיר את הולד לכולי עלמא, כראשוני ספרד. אלא שדבר זה קשה ביותר לאומרו, שאם כן מדוע העמיד הר"י מגאש את הדין של מודה הארוס בכך שהוא אומר שלא זה ידה מתוך ידו? ליפלוג וליתני בדידה - במה דברים אמורים בארוס המסופק, אך אם אינו מסופק הולד כשר. אלא נראה שכוונתו לומר שארוס אומר שבא עליה, ומכאן הרי זה כמי שאומר שאינו יודע שהעובר הוא ממנו.

ההוא ארוס וארוסתו

לסיכום שיטת הר"י מגאש ור"ח - יש בפנינו שלשה מקרים: **הארוס יודע בודאות שהעובר ממנו (לא זזה ידו מידה) - לכו"ע הולד כשר. מודה שבא עליה אך אין לו ודאות שהעובר ממנו - מחלוקת רבן גמליאל ורבי יהושע, והלכה כר"ג בדיעבד. אומר שלא בא עליה - הולד ממזר לכולי עלמא?**

אלא ששיטת ר"ח ור"י מגאש תמוהה במקצת, שכן על פניו נראה שהם נדחקים מאד בהעמדת המקרה של ההודאה "אין מינאי" וכבר הקשו עליהם הראשונים, וזה לשון הרמב"ן (כתובות יד, א ד"ה ההוא ארוס):

ואיני מכיר בלשון זה, דכי מודה מי ידע בה דלא הפקירה עצמה לאחר, וכי נועל דלת הוא בפניה?

והרשב"א בחידושי שם (ד"ה ההוא ארוס):

ולאו למימרא שהעיד עליה שלא זזה ידו מתוך ידה מיום שבא עליה והיא בתולה עד עכשיו או שהיו שניהם חבושים בבית האסורין, דהוה להו לפרושי בהדיא.

העמדת הסוגיה באוקימתא כה נקודתית ודחוקה, שאין לה כל רמז בפשט הסוגיה קשה במקצת, ויש להבין מדוע לא הסבירו הגאונים הנ"ל את הסוגיה באופן בו ביארו הרמב"ן ויתר ראשוני ספרד. ייתכן לומר שלשון הגמרא: "אין מינאי", וכן "הא קא מודה" הוקשתה לגאונים אלה, שמכאן משמע שיש ודאות ביחס לעובדה שהעובר ממנו, והיא הביאם להסביר באופן זה את הסוגיה. ושמא כורח הסוגיות הוא שהביאם לזה. לצורך בירור הדבר נעיין תחילה בשתי סוגיות נוספות, הקשורות לסוגיה זו וכרוכות בה.

ג. הסוגיה ביבמות סט, ב והסוגיה בקידושין עה, א

שאלה זו של ארוס הבא על ארוסתו, נידונה בסוגיה נוספת והיא ביבמות סט, ב, וזה לשונה:

איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דדיימא מעלמא, אבל לא דיימא מעלמא בתרא דידיה שדינן ליה... אמר ליה אביי: לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מיניה אע"ג דלא דיימא מעלמא אמר רב הולד ממזר; מאי טעמא? דאמרין, מדאפקרא נפשה לגבי ארוס אפקרא נפשה לעלמא... איכא דאמרי: בבא עליה כולי עלמא לא פליגי דבתריה דידיה שדינן ליה, והכי איתמר: ארוסה שעברה - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דלא דיימא מיניה ודיימא מעלמא אבל דיימא מיניה אע"ג דדיימא מעלמא בתריה דידיה שדינן ליה... אמר ליה

9. עיין להלן הערה 19.

אביי: לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מעלמא אע"ג דדיימא מיניה אמר רב הולד ממזר...

כדי להקל על מלאכת הבנת הסוגיה נסכם את השיטות השונות בטבלה:

ארוסה שעיברה			הבא על ארוסתו בבית חמיו				
דיימא רק מעלמא	דיימא מיניה ומעלמא	דיימא רק מיניה	דיימא רק מעלמא	דיימא מיניה ומעלמא	דיימא רק מיניה		
?			ממזר	ממזר	כשר ממזר	רבא אביי	לישנא קמא
ממזר	כשר ממזר	כשר	כשר			רבא אביי	איכא דאמרי

לפי הלישנא קמא, לפנינו אם כן דיון בשאלה דומה למקרה של ארוס וארוסתו, והיא הבא על ארוסתו בבית חמיו ונתעברה, ונחלקו בה האמוראים שלפי רב הולד ממזר ולפי שמואל הולד שתוקי, ודבריהם מועמדים בצורה מסויימת מאד לפי שיטות אביי ורבא.

מחלוקת זו בין רב ושמואל ביחס לארוסה שנתעברה מצויה גם בסוגיה בקידושין עה,א, וזה לשון הסוגיה (בתוספת ביאור בסוגריים):

ודאן בודאן מותר - אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי אליעזר (שאמר ודאי ממזר בודאי ממזר מותר, וודאי ממזר בספק ממזר אסור). כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי, הלל שונה: עשרה יוחסים עלו מבבל (וביניהם ממזרים ודאיים וספיקות), וכולם מותרים לבא זה בזה, ואת אמרת: הלכה כרבי אליעזר! ורמי דרב אדרב, ורמי דשמואל אדשמואל; דאיתמר: ארוסה שעברה - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי; רב אמר הולד ממזר, ומותר בממזרת, ושמואל אמר הולד שתוקי, ואסור בממזרת... ואי בעית אימא: לעולם לא תיפוך, ומאי ממזר דקאמר רב? לאו מותר בממזרת, אלא דאסור בבת ישראל (ואסור גם בממזרת, כדין ספק ממזר); ושמואל אמר הולד שתוקי, דאסור בבת ישראל. אי הכי, היינו דרב!... ואי בעית אימא: מאי שתוקי? בדוקי, שבודקים את אמו ואומרת לכשר נבעלתי - נאמנת. כמאן? כר"ג.

לפי ההעמדות הסופיות בסוגיה, בארוסה שעברה רב אומר שדין הולד כספק ממזר, ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת, ושמואל אומר שבודקים את אמו כשיטת ר"ג ומאמינים לדבריה. מכאן משמע שבמקום שאין בודקים את האם מסיבה זו או אחרת מודה שמואל לרב שדין הולד כספק ממזר, ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת.

ההוא ארוס וארוסתו

סוגיה זו עוסקת לכאורה באותו מקרה שבו עוסקת הלישנא בתרא ביבמות (ארוסה שעיברה), ומעמידה את דברי רב שכוונתו שהולד הוא ספק ממזר, ואת דברי שמואל ששואלים את אמו ומאמינים לדבריה. ונראה שכך יש להבין גם את דברי רב ושמואל גם בסוגיה ביבמות, הן ברישא והן בסיפא.

לאור שתי הסוגיות הללו, נשוב ונבחן את דברי הראשונים ביחס לסוגיית ארוס וארוסתו. לשיטת הרמב"ן והרשב"א בבא עליה בבית חמיו אין כל מחלוקת ולכל השיטות הרי הולד כשר. דבר זה מתאים ללישנא בתרא ביבמות, שהרי לפי הלישנא קמא ביבמות במקרה זה נחלקו רב ושמואל כתלות בהבנת רבא ואביי, ואילו בסוגיא בכתובות מדברי רב יוסף, רבם של רבא ואביי, משמע שאין בזה כל בית מיחוש. וכך כותב הרמב"ן בחידושו לכתובות (יד, א):

והא דרב יוסף אתיא כלישנא בתרא דאמרינן התם בפרק אלמנה לכהן גדול (יבמות סט, ב) אההיא דאיתמר התם הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר. ואמרינן התם בלישנא בתרא בבא כולי עלמא לא פליגי דבתריה שדינן ליה, אבל ללישנא קמא דאמרינן דבבא עליה פליגי לא אתיא, ואע"ג דלא דיימא מעלמא, ומשום דכי היכי דאפקרה נפשה לגבי ארוס אפקרה נמי לגבי שאר אינשי והודאה דארוס לאו כלום היא. אלא דהתם אביי הוא דדחי לה ולא קיימא הכי. אי נמי לגבי ולד חיישינן אבל היא שריא לבעלה.

אמנם על פניו יכולנו להבין את הסוגיה לפי שמואל שם, או גם לפי שיטת רב אליבא דרבא¹⁰, אלא שקשה לומר שרב יוסף יניח דבר כמוחלט וללא כל מחלוקת, ואילו תלמידיו יעמידו בזה מחלוקת בין רב ושמואל¹¹. אמנם זה מחייב את העמדת הסוגיה לפי האיכא דאמרי ביבמות אך אין כל מניעה לעשות זאת, שהרי כלל נקוט הוא מהגאונים שהולכים לפי הלישנא בתרא בסוגיה¹². גם לאותם הסוברים שלא כגאונים ניתן לומר שישנה ראייה

10. וכן סובר תוספות יבמות סט, ב ד"ה אמר ליה אביי, וזה לשונו: "לאביי שאית ליה הכא דלרב הולד ממזר אע"ג דלא דיימא מעלמא לא סגי התם בטעמא קמא בלא ועוד".

11. וכן הוא בחידושי הרשב"א לסוגיה ד"ה ההוא ארוס וארוסתו (בהסבר הראשון), ריטב"א יבמות סט, ב ד"ה היכי דמי, תלמידי רבינו יונה (שטמ"ק כתובות יד, א), ר"ה (כתובות שם) ועוד.

12. ראה ספר המקח והממכר לרב האי גאון שער ז סוף דין יח: "וזה הכלל בדין שכל תרי לישנא עבדינן כלישנא בתרא" ושם מדובר על סוגיה של איכא דאמרי. ובתשובת גאון על סוגיה זו ביבמות (קהלת שלמה סימן ל"ט, הובאה באוצה"ג יבמות התשובות ש"י שעט, ולהלן בהמשך נביא תשובה זו במלואה): "וכן הלכה בכל התלמוד דכל היכא דאמרינן איכא דאמרי שבקיניה לטעמא קמא וכלישנא בתרא קיימא". וכן בהלכות ריצ"ג ח"א, עמ' לד: "והעמדנו עצמנו על קבלתנו כי כל תרי לישנא הלכתא כלישנא בתרא. ובידוע כי איכא דאמרי ואיכא דמתני לה וכיוצא בהן כלישנא בתרא מקרו בכולה תלמודה מאין ספק". וכן מביא הרא"ש תמיד בשיטת הרי"ף, לדוגמא בבא קמא א, ו: "דבכל דוכתי רגיל רב אלפס לפסוק כלישנא בתרא" (וראה שם בפלפולא חריפתא אות ט מראה מקום נוסף).

יש גאונים שמהם משמע שפוסקים בדאורייתא אחר המחמיר ובדרבנן אחר המיקל, אך כבר עמד על כך ש. אסף (תקופת הגאונים וספרותה, ירושלים תשל"ז, עמ' רלג) שגם לגאונים אלה יש לחלק בין איבעית אימא ובין איכא דאמרי שבאיכא דאמרי תמיד הולכים אחר לשון אחרון.

מהסוגיה שלנו ללישנא בתרא ביבמות, שהרי שתי לישנות שקולות הן, וכיון שכאן הסוגיה כלישנא בתרא נפסוק לפיה.

ואילו לשיטת הר"ח והר"י מגאש הסוגיה בכתובות יכולה להתאים גם ללישנא קמא ביבמות, שהרי לשיטתם הסוגיה בכתובות עוסקת במקרה שונה לחלוטין, והוא שהבעל אומר שלא זזה מתוך ידו, ובזה אין חולק. ואילו במקרה של מודה שבא עליה הרי נפסק כשמואל ששואלים את אמו, והדין אינו תלוי בלישנא קמא או בלישנא בתרא. ונמצא שלפי פירושים הרוויחו את האפשרות להעמיד את הסוגיה גם כלישנא קמא, אלא שלכאורה מה טעם בזה, שהרי הלכה נפסקת כלישנא בתרא וכפי שכתב הר"ן על הר"י¹³ בעבודה זרה (רמז אלף קצב): "שלכך סדרו בעלי התלמוד הלשון ההוא אחרון לומר שהוא עיקר".

ד. פסיקת הרמב"ם בסוגיות

פסיקת הרמב"ם בסוגיות אלו מעלה מספר קשיים, וזה לשונו בהלכות איסורי ביאה פרק טו, הלכות יז-יח:

[יז] ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה הרי הולד בחזקת ממזר¹³ ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת, ואם נבדקה אמו ואמרה מארוסי נתעברתי נאמנת

אמנם ישנן שיטות נוספות בראשונים; בתוס' עבודה זרה ז, א ד"ה בשל תורה מובאות מספר שיטות בשאלה זו, וזה לשון תוספות: "רש"י היה פוסק בכל איכא דאמרי שבתלמוד בשל תורה הלך אחר המחמיר בשל סופרים הלך אחר האחרון. וריב"א פירש דכל איכא דאמרי לגבי לשון ראשון כטפל לעיקר והלכה כלישנא קמא. ור"ת פירש בדאורייתא לחומרא בדרבנן לקולא כרבי יהושע בן קרחה דהכא. ורבינו שמשון היה מפרש שבכל מקום שיש להתברר כחד מינייהו משיטת התלמוד בתריה אזלינן".

והר"ן על הר"י עבודה זרה רמז אלף קצב כותב: "אמרו בשם רבינו יצחק ז"ל דכל איכא דאמרי שבתלמוד הכי דיינינן ליה כשני תלמידי חכמים שקולין: בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים הלך אחר המיקל. אבל הר"ר יצחק בן גיאת כתב דלעולם קיימא לן כלישנא בתרא... שלכך סדרו בעלי התלמוד הלשון ההוא אחרון לומר שהוא עיקר. אבל בחידושי הרשב"א ז"ל במסכת ראש השנה ראייתי שהרב אלפסי ז"ל ומקצת הגאונים סוברים שבשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים או בדיני ממונות הלך אחר לשון אחרון, ואיני יודע מה נשתנו דיני ממונות משל תורה, אבל אם קבלה היא נקבל". אמנם כבר הבאנו את הרא"ש שמציין את הר"י כמי שסובר שהלכה כלישנא בתרא. בשיטת הרמב"ן בשאלה זו נחלקו האחרונים. ראה בשדי חמד (כללים), מערכת האלף, עמ' 63 סימן ריט) שיש מי שכתב שהוא כדעת הגאונים והר"י, ויש מי שכתב שסבר שבדאורייתא הלך אחר המחמיר.

13. יש לעמוד על ההבדל בלשון הרמב"ם בין חזקת ממזר האמור בהלכה יז ובין ספק ממזר האמור בהלכה יח, האם יש הבדל ביניהם ואם כן מהו (לדינא דין שניהם שווה שהרי שניהם אסורים בבת ישראל ואסורים בממזרת). לצורך זה יש לעיין בלשון הרמב"ם; כותב הרמב"ם בפרק זה (פרק טו מאיסורי ביאה) הלכה טז: "אם היתה אשתו מעוברת נאמן לומר עובר זה אינו בני וממזר הוא ויהיה ממזר ודאי" ובהמשך בהלכה יט כתב: "אמר האב אינו בני או שהיה בעלה במדינת הים הרי זה בחזקת ממזר". המקרה הוא זהה שהאב אומר שאינו בנו, אלא שבהלכה טז הוא גם אומר שהוא בטוח שהוא ממזר, ולכן הוא ממזר ודאי כי התורה האמינה את האב בזה. אך אם אומר שרק אינו בנו אין אנו יודעים מי הוא אביו, ואמנם אנחנו יכולים להניח שהעובר ממזר, אך אין זו ודאות שהרי יכול להיות שהוא מגוי או עבד. נמצא אם כן שממזר ודאי הוא רק מי שאנו יודעים בודאות שהוא ממזר, כי אנו יודעים מי הוא אביו, או שבעל האם יודע מיהו אביו. חזקת ממזר הוא מי שאין ודאות מוחלטת אך יש רוב הסתברותי או חזקה שהוא ממזר, כגון מי שהיה

והולד כשר, ואם הכחישה הארוס ואמר מעולם לא באתי עליה הרי הולד ממזר שאפילו היה בחזקת בנו ואמר בני זה ממזר נאמן... [ית] היו העם מרננים אחריה והיא ארוסה עם ארוסה ועם אנשים אחרים אע"פ שבא עליה ארוסה בבית חמיו הרי זה ספק ממזר, כשם שהפקירה עצמה לארוסה הפקירה לאחרים, ואם נבדקה ואמרה עובר זה מארוסי הרי זה כשר כמו שביארנו.

ראשית יש להבין מה פסק בכל הלכה, מה היחס בין הלכה זו להלכה יח, ומניין הוציא כל דין ודין, דבר שילמדנו על דרך הבנת הרמב"ם את הסוגיות.

שתי ההלכות עוסקות בהכרח באותו נושא והוא: "ארוסה שנתעברה והיא בבית אביה". דבר זה עולה מפתחת הלכה יח, "היו העם מרננים אחריה" - אחרי מי? בודאי אחרי האמורה לעיל¹⁴. אילו היה עובר לדבר במקרה אחר היה פותח: "ארוסה שנתעברה והיו מרננים אחריה" או פתיחה מעין זו. נמצא שמדובר באותו נושא, ואם כן מה ההבדל בין המקרים? הקול. בהלכה זו אין קול ואין אנו יודעים דבר על ארוסה זו, ולכן הולד בחזקת ממזר. ואילו בהלכה יח מדובר יש עליה גם קול כלשהו, שזינתה עם ארוסה ועם אנשים אחרים, וזהו ההבדל בין ההלכות.

במדינת הים, שהולד בודאי אינו ממנו, אך כיוון שאין אנו יודעים מיהו אביו ייתכן והוא גוי שאז הולד אינו ממזר; ספק ממזר הוא מי שיש לנו בו ספק השקול: "כשם שהפקירה עצמה לארוסה הפקירה לאחרים". יש לדון מה דינו של חזקת ממזר, האם דינו כספק ממזר שמן התורה מותר לבוא בקהל, או דינו שגם מדאורייתא אסור לבוא בקהל כממזר ודאי, אלא שמדאורייתא גם אסור בממזרת ודאית כספק ממזר. קשה לעמוד על עניין זה בדברי רבינו. בהלכות איסורי ביאה בהמשך פרק טו (הלכה כא) כותב רבינו: "דין תורה שספק ממזר מותר לבוא בקהל שנאמר לא יבא ממזר בקהל ה' - ממזר ודאי אסור לבוא בקהל ולא ספק, אבל חכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרו גם הספיקות לבוא בקהל, לפיכך ממזר ודאי מותר לישא ממזרת ודאית אבל ממזר ספק או שתוקי או אסופי אסור לישא בת ישראל". מכאן משמע שרק מי שהוא ממזר ודאי, דהיינו שאנו יודעים מיהו אביו בודאות, הוא האסור לבוא בקהל, נמצא שלפי הגדרה זו, מי שהוא בחזקת ממזר, אך אינו ממזר ודאי מותר מדאורייתא לבוא בקהל. ואם נשאל מדוע לא הזכיר רבינו גם חזקת ממזר בתוך רשימה זו, ניתן לומר שהוא בכלל שתוקי, שהרי כך הגדיר רבינו שתוקי (שם הלכה יב): "זוהו הוא הנקרא שתוקי שמכיר את אמו ואינו מכיר את אביו ודאי". לפי הגדרה זו חזקת ממזר הרי הוא לדינא כספק ממזר וההבדל הוא רק הבדל בהגדרה. הדין המיוחד בממזרים, שבהם אין אנו הולכים אחר רוב או חזקה, ומי שאינו מכיר את אביו הרי הוא ספק ממזר עבורנו, מצוי גם בפני יהושע בחידושין לקידושין עג,א בביאור שיטת רש"י, וציין למקור הדברים. אם כי ניתן לומר בדברי רבינו שהתורה התירה ספק ממזר בקהל, דהיינו ספק השקול, אך חזקת ממזר גם מדאורייתא אסור לבוא בקהל, וגם נאסר בקהל ממזרים, ולכן חילק רבינו בין חזקת ממזר וספק ממזר.

14. ומה שכתב לאחר מכן "והיא ארוסה" אינו ברור די צרכו. ראשית, מהי הגירסה המדוייקת? הטור (אעה"ז סי' ד) גרס ברמב"ם: "שזינתה עם ארוסה ועם אנשים אחרים", ובמעשה רקח, שחי במצרים ופעמים רבות מביא גרסאות מדוייקות של הרמב"ם ע"פ כ"י שנמצאו במצרים, הוא גרס כאן ע"פ כ"י: "והיא גיסה עם ארוסה" - אם כי גם לשון זו אינה ברורה די צרכה. וגם אם נניח שהגירסה המצויה בפנינו היא הנכונה, ייתכן שכוונת הדברים היא שהקול יוצא עליה על זמן אירוסיה, אך אם היה הקול שזינתה עם אנשים אחרים טרם שנתארסה אין להתחשב בו, כפי שציין רבי עקיבא איגר בשם תשובת ושב הכהן (הגהות רע"א לשו"ע אהע"ז סימן ד ס"ק ט), אם כי לכך יש להביא מקור תלמודי או קדום.

אם נדייק בלשון רבינו נראה שכתב שמרננים אחריה "עם ארוסה ועם אנשים אחרים... כשם שהפקירה עצמה לארוסה הפקירה לאחרים" - דווקא במקרה שמרננים עליה עם ארוסה ועם אחרים דהיינו שהקול הוא על שניהם אז קיים דין זה. הסיבה שבגללה אנו חוששים במקרה זה הוא משום שהקול עליו ועל אחרים זהה, והנה רואים אנו שהקול עליו יש בו אמת, שהרי הוא בא עליה (או שהוא מודה או שיש עדים על כך), ולכן יש לחשוש שגם הקול על האחרים אמת הוא. אך לו יצוייר שהקול יהיה רק עליו שבא עליה בבית חמיו, נכשיר את הולד אפילו אם לא נבדקה אמו.

ראייה לדבר ניתן להביא מהלכות תרומות ח, יד ומהלכות יבום ג, ד. מחלוקת אביי ורבא בדברי רב ושמואל ביבמות נסובה על האמור שם במשנה. המשנה דנה לגבי אשה שנבעלה בידי כהן וילדה האם היא מותרת לאכול בתרומה בזכות בנה. הגמרא תולה את הבנת המשנה במחלוקת אביי ורבא, ופוסק רבינו (הלכות תרומות ח, יד):

מי שנשאת לכהן שוטה או שאנס אותה או שפיתה אותה כהן וילדה אוכלת בשביל בנה, ואע"פ שהדבר ספק הואיל ובלא קידושין היא שמא מאחר נתעברה הרי הולד בחזקת זה שבא עליה. והוא שלא יצא עליה קול עם אחר אלא הכל מרננין אחריה בזה הכהן.

רואים אנו שהקול שיוצא על האשה שזינתה רק עם הכהן מתיר אותה באכילת תרומה¹⁵, למרות שזר שאוכל תרומה חייב מיתה בידי שמים. והסיבה היא משום שהוא בא עליה ויש גם קול שרק הוא בא עליה, אז הדבר מוציא אותו משם ספק, והרי זו מותרת בתרומה. הדבר בולט מתוך השוואה לאמור בהלכות יבום וחליצה ג, ד:

מי שזינה עם אשה בין פנויה בין אשת איש ונתעברה ואמר זה העובר ממני הוא ואפילו היא מודה לו אע"פ שהוא בנו לענין ירושה הרי זה ספק לענין יבום, כשם שזינת עמו כך זינת עם אחר, ומאין יודע הדבר שזה בנו ודאי, והרי אין לו חזקה, אלא לעולם ספק הוא ולהחמיר דנין בו וחולצת ולא מתיבמת.

מפורש בדברי רבינו שבמקרה שאשה ואיש מודים שהולד הוא ממנו, עדיין אין הדבר הופכו להיות בחזקת בנו, ונחשב כספק לענין יבום. ולכאורה מדוע בהלכות תרומות לא הולכים לחומרא ולא תאכל בתרומה?¹⁶ ההבדל בין שני המקרים, זה שבהלכות יבום וזה שבהלכות תרומות הוא הקול. בהלכות תרומות יש קול בזה הכהן, ואילו בהלכות יבום אין כל קול. ואם כדברינו שהקול בתוספת לידיעתנו שבא עליה הוא משווי ליה שם וודאי, ברורה הפסיקה בהלכות יבום שאין בכח ולד זה לפתור את אשתו מייבום. יוצא מכאן שאם היה

15. ולא חילק רבינו בין תרומה בזמן הזה שהיא מדרבנן ובין תרומה בזמן הבית שהיא מדאורייתא, ומכך שלא חילק ברור שכוונתו היא שאוכלת גם בתרומה דאורייתא (ודלא כב"ח באהע"ז סי' קנו, וכבר העירו עליו רבים: שו"ת חכם צבי סי' מד, בתשובות חדשות לרע"א אה"ז סי' ב, ועוד). וראה להלן הערה 25 מנין לרבינו פסק זה.

16. וכבר הקשו כן ראשונים ואחרונים, ראה מגיד משנה בהלכות יבום, ובאחרונים המוזכרים בהערה הקודמת, וראה בספר המפתח שבסוף מהד' פרנקל מראה מקום לאחרונים רבים בענין זה.

ההוא ארוס וארוסתו

קול שהאשה ההיא זינתה רק עמו, היה הולד מתיר את אשתו מייבום, כי היה לנו ודאות מספקת שהוא ממנו.

סיבת הדבר היא כוחו של הקול. הקול כשלעצמו מטיל לנו ספק במציאות, כפי שנתבאר בהלכות איסורי ביאה טו, כ:

אשת איש שיצא עליה קול שהיתה זונה תחת בעלה והכל מרננין אחריה אין חוששין לבניה שמא ממזרים הם שרוב בעילות אצל הבעל, ומותר לישא בתה לכתחלה, אבל היא עצמה חוששין לה משום זונה, ואם היתה פרוצה יותר מדאי אף לבניה חוששין.

הסיבה שבגללה אין חוששין לבנה הוא משום רוב בעילות, אך הקול כשלעצמו יוצר לנו ספק, שהרי חוששין לה משום זונה. ונראה לומר שהקול כשם שהוא יכול לעורר ספק כך הוא יכול להסיר ספק. כאשר אנו יודעים שהארוס בא עליה אז יש לנו ספק שמא גם אחרים באו עליה, אך כאשר יש לנו קול שרק הוא בא עליה, אז הקול מסיר לנו את הספק שמא יש עובדות שאין אנו יודעים עליהם. שהרי רואים אנחנו שהחברה יודעת מה מעשיה של אשה זו. העובדה היא שהחברה יודעת שהיא זינתה עם ארוסה ואכן זוהי האמת, יש יסוד סביר להניח שאם החברה אינה יודעת שזינתה עם האחרים, אין אנו צריכים לחשוש שזינתה עמהם, ולכן הולד הוא בחזקת הארוס. כאשר אין קול לא עליו ולא על אחרים ויודעים אנו שהוא בא עליה, אז ברור שאשה זו עושה דבריה בסתר, ואי ידיעת הציבור ממעשיה אינה ראייה, ולכן נחשוש גם מאחרים. וגם אם ידוע לנו שהארוס בא עליה, ויש קול גם ממנו וגם מאחרים, אז יש לחשוש מאותה סיבה; רואים אנו שהחברה יודעת ממעשיה שהרי הארוס אכן בא עליה, ואם כך כשם שיש קול מהארוס יש קול גם מאחרים ויש לחשוש שגם אחרים באו עליה¹⁷. ונמצאו כל פסקי רבינו תואמים זה לזה. הבעיה העיקרית מניין הוציא רבינו פסיקת ההלכה זו.

עתה נבוא לברר את מקור פסקיו של רבינו:

הלכה זו - פסיקתו שהולד בארוסה שנתעברה בבית אביה הוא בחזקת ממזר ואסור בבת ישראל ואסור בממזרת אלא אם כן נבדקה אמו - זה כשיטת שמואל בקידושין, שהולד שתוקי=בדוקי, אך כפי שאמרנו לעיל אם לא נבדקה אמו אז מודה שמואל לרב, שאסור

---

17. לכאורה יש כאן דבר תמוה, שהקול שבדרך כלל אינו משמעוטי מתיר כאן את הולד. ונראה שיש לומר שסיבת הדבר היא מפני שהולד אינו ממזר ודאי, ומדאורייתא הוא מותר בקהל (כדברי הרמב"ם איסורי ביאה טו, כא), אלא שחכמים עשו מעלה ביוחסין ואסרוהו. אלא שבמקום שיש גם קול לא החמירו בו, כי הקול הופכו לקרוב לודאי. ולפי זה גם לענין תרומה (בהלכות תרומות ח, יד שהובא לעיל) כשישנו קול אז הוא מוציא מידי ספק השקול, והופכו להיות בחזקת בנו, ואז ניתן לאכול בתרומה. ולענין ייבום כל עוד אין קול הרי זה ספק השקול וכפי שאומר רבינו אין לו כל חזקה, אך לו היה גם קול אז היתה לו חזקה, והיה מועיל גם לענין ייבום. והמשותף לכל הנ"ל שאין בהם צורך בודאי בניגוד לממזר, שכל דין ממזר הוא רק בממזר ודאי. ואם נכונים דברינו נמצא שאם בארוסה שנתעברה היה על אותו ולד קול מאדם מסויים שאינו הארוס אז אין לומר שהולד הוא ממזר ודאי, כי יהיה לכל היותר בחזקת ממזר ודינו כספק ממזר.

בבת ישראל ואסור בממזרות. אם נבדקה אמו - הוא מהסוגיה בקידושין ובכתובות¹⁸. מה שאמר שאם הכחישה הארוס הוא ברור, וכן ראינו בדברי הרמב"ן, וכן עולה מדברי הר"י מגאש בתחילת דברינו¹⁹, וגם נימקו רבינו כק"ו מדין האב בבנו, ששם למרות שיש חזקה שרוב בעילות אחר הבעל, אם כל זאת הוא נאמן, אז הארוס שאין בו חזקה זו, על אחת כמה וכמה.

הלכה יח - הלכה זו מקורה בסוגיה ביבמות: "היו העם מרננים אחריה". יש לעיין היטב כיצד פסק רבינו סוגיה זו.

נחזור ונביא את הסוגיה:

איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דדיימא מעלמא, אבל לא דיימא מעלמא בתרא דידיה שדינן ליה... אמר ליה אביי: לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מיניה אע"ג דלא דיימא מעלמא אמר רב הולד ממזר; מאי טעמא? דאמרין, מדאפקרא נפשה לגבי ארוס אפקרא נפשה לעלמא... איכא דאמרי: בבא עליה כולי עלמא לא פליגי דבתריה דידיה שדינן ליה, והכי איתמר: ארוסה שעברה - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דלא דיימא מיניה ודיימא מעלמא אבל דיימא מיניה אע"ג דדיימא מעלמא בתריה דידיה שדינן ליה... אמר ליה אביי: לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מעלמא אע"ג דדיימא מיניה אמר רב הולד ממזר...

הרמב"ם מציב לנו מספר נתונים:

א. מרננים עליה עם ארוסה ועם אנשים אחרים - הרי המקרה הוא שדיימא מיניה ודיימא מעלמא, מקרה הנידון בלישנא בתרא.

ב. אע"פ שבא עליה ארוסה בבית חמיו - הרי מדובר גם על מקרה שהוא מודה שבא עליה, כבלישנא קמא.

ג. "כשם שהפקירה עצמה לארוסה הפקירה לאחרים" - הוא נימקו של אביי בלישנא קמא.

והנה בדברי רבינו עולים מספר קשיים: ראשית נראה בבירור שפסק להלכה את הלישנא קמא, שהרי לפי הלישנא בתרא במודה שבא עליה הכל מודים שהולכים אחריו, ואומרים שהולד ממנו, ואילו לפי רבינו בבא עליה בבית חמיו, אם יש קול עליו ועל אחרים הולד הוא ספק ממזר. נמצא אם כן שפסק כלישנא קמא. הדבר נוגד לכאורה את הכלל הקבוע בדברי

18. וכן פסק הר"י יבמות רמז קג שיובא להלן.

19. אם כי הר"י מגאש דיבר על היתר הארוסה לארוס, ואוסרה מצד שוויה אנפשיה חתיכא דאיסורא, אבל מדרך העמדתו את הסוגיה משמע שאוסר גם את הולד.

ההוא ארוס וארוסתו

הגאונים שבו נוקט רבינו, שפוסקים תמיד כלישנא האחרונה. וכבר עמד על כך המגיד משנה כאן ואמר:

ופסק רבינו כלישנא קמא לחומרא, דאע"ג דלישנא בתרא משמע שכל היכא דארוס בא עליה בודאי, אע"ג דדיימא מעלמא בתר ידיה שדין ליה - מחמירין כלישנא קמא²⁰.

אלא שהסברו של המגיד תמוה. המגיד תולה ברבינו את יישום הכלל שפוסקים לחומרא כלישנא קמא. שיטה זו מופיעה אמנם בראשונים אך אין זו שיטת רבינו בכל מקום.

אם נאמר שפסק כלישנא קמא, חייבים לומר שפסק כרבא. שלשיטת אביי מספיק היה לומר שדיימא מיניה, וכבר אז הדין הוא שהולד ספק ממזר, אלא אם כן נבדקה אמו. אלא שהנימוק שבו נמק רבינו: "כשם שהפקירה עצמה לארוסה הפקירה לאחרים" הוא נימוק של אביי, ולפי נימוק זה גם אם רק דיימא מיניה גם אז הולד ספק ממזר. נמצא אם כן שרבינו פסק לכאורה את דינו של רבא ונימק אותו בנימוקו של אביי²¹. וראה בגר"א בהגהותיו לשולחן ערוך שעקב קשיים אלו שינה את לשון הרמב"ם והאריך לנסות וליישב את פסק רבינו²².

ונראה שכדי ליישב את דברי רבינו יש ראשית לעיין היטב בדברי הר"י מגאש בסוגיית ההוא ארוס וארוסה. הר"י מגאש פירש שבמקרה שהוא אומר שאין זה בנו הוא נאמן לעשותו ממזר, ואם הוא מודה שבא עליה, הדבר תלוי במחלוקת ר"ג ור"י, והוא רוצה להוכיח את פירושו מהסוגיה ביבמות, וזה לשונו שהובאה בשטמ"ק (כתובות יד, א ד"ה וכתב הר"י בן מיגש):

וראיה לפירושו זה, דגרסינן בסוף פרק אלמנה לכהן גדול: איתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו - רב אמר: הולד ממזר ושמואל אמר כו', ואוקמה אביי לבסוף דאפילו תימא מארוסה כיוון דדיימא מעלמא נמי - קאמר רב הולד ממזר, מאי טעמא דאמרין מדאפקרה נפשה לגבי ארוסה אפקרה נמי נפשה לגבי עלמא, כלומר ויש לומר שזה העובר אינו מאותה ביאה שבא עליה הארוס אלא מביאה אחרת שבא עליה איניש מעלמא. וזה ראייה לפירושו בכאן שאמרנו דהא דאמרין דאפילו דאינה מודה נמי הא אמר רב יהודה

20. וכן אמרו נושאי כליו של רבינו בהלכות תרומות ח, יד: רדב"ז, כסף משנה, מהר"י קורקוס ועוד.
21. ומו"ר ראש הישיבה שליט"א הוכיח בשיעור כללי בישיבה שגם רבא מסכים במקום אחר לסברתו של אביי והוא מהסוגיה במכות כג, ב וזה לשונו: "אמר רבי אלעזר, בשלשה מקומות הופיע רוח הקודש: בבית דינו של שם, ובבית דינו של שמואל הרמתי, ובבית דינו של שלמה. בבית דינו של שם, דכתיב: "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני" (בראשית לח, כו), מנא ידע! דלמא כי היכי דאזל איהו לגבה, אזל נמי אינש אחרינא לגבה! יצאת בת קול ואמרה: ממני יצאו כבושים... אמר רבא: ממאי? דלמא יהודה, כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי, דחזינן - מחזקינן, דלא חזינן - לא מחזקינן!" רואים אם כן שכאן רבא סובר שבסתם אדם שיודעים שבא על אשה אין לנו חזקה שהולד ממנו, אלא חוששים שמא גם אחר בא עליה, כסברתו של אביי. ונראה לי שאין בכך די כדי לפתור את סבך הבעיות בדברי הרמב"ם, וראה להלן שלפי מסקנתנו ברמב"ם אין כל חולק על סברה זו, שיש לחשוש גם שמישהו אחר בא עליה אם אין תוספת ראיות.
22. ביאור הגר"א לשו"ע אבן העזר ס"ד, אותיות ע-עג, וכבר העירו האחרונים על כך שבסי' קנו, ס"ק כט חזר בו ואמר שרבינו פסק כאביי בלישנא קמא, ונשאר בצ"ע.

וכו', לאו למימרא דהיכא דכפר ואמר לא באתי עליה מעולם דאיהי מהימנא הוא, אלא למימרא דהיכא דאמר אין באתי עליה מיהו שלא נתעברה זה העובר ממני, אלא מאחר דכי היכי דאפקרה נפשה לגביה אפקרה נפשה נמי לגבי אחר הוא דאמרינן הכי. ועל פירוש זה אין שום קושיה ופירוש יפה הוא וצריך שתקבענו במסמרים.

הר"י מגאש דן בלישנא קמא בבא על ארוסתו בבית חמיו, שהרי הוא רוצה להוכיח משם לסוגיה שלנו שהארוס מודה שבא עליה, כפי פירושו. והוא אומר: "ואוקמה אביי לבסוף דאפילו תימא מארוסה כיוון דדיימא מעלמא נמי - קאמר רב הולד ממזר, מאי טעמא דאמרינן מדאפקרה נפשה לגבי ארוסה אפקרה נמי נפשה לגבי עלמא" - מכאן משמע לפי אביי, שבמקום שלא יהיה דיימא מעלמא, אלא רק מיניה הולד יילך אחריו. אלא שלא מצינו העמדה כזאת בגמרא בלישנא קמא. העמדתו של אביי לפי הלישנא קמא היא כדלהלן: "לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מיניה אע"ג דלא דיימא מעלמא אמר רב הולד ממזר מאי טעמא? דאמרינן מדאפקרא נפשה לגבי ארוס אפקרא נפשה לעלמא..." - דהיינו שמכל מקום כיון שדיימא מיניה היא חשודה כבר על כל העולם, ואפילו לא דיימא מעלמא. הר"י מגאש מציג בפנינו העמדה שאינה קיימת כלל בלישנא קמא, ובעצם היא מורכבת מהעמדת מחלוקת רב ושמואל ע"פ רבא, בשם אביי עם נימוקו של אביי.

הר"י מגאש גרס בהכרח אחרת את הגמרא ביבמות, וברור הוא שלפי גרסתו אביי מעמיד בלישנא קמא שדיימא מעלמא וגם מיניה, אבל סיבת דינו של רב הוא משום דדיימא מעלמא. והנה באוצר הגאונים (יבמות, התשובות ס"י שעט; עמ' 165) מצויה תשובת גאון על סוגיה זו²³, ובה מובאת גירסה מעין זו בגמרא. וזה לשון התשובה (נוסח הגמרא החשוב מודגש על ידי):

וששאלתם ארוסה שעיברה רב אמר הולד כשר ושמואל אמר הולד שתוקי, ורבא ואביי מפרשי טעמייהו דרב ושמואל, ולישנא אחרינא הבא על ארוסתו בבית חמיו וכו', היכי הלכה?
 כך ראינו שהבא על ארוסתו בבית חמיו מיהא לית הילכתא לא כרב דאמר הולד ממזר ולא כשמואל דאמר הולד שתוקי, ואע"ג דאמר רבא מסתברא מלתא דרב דדיימא מעלמא, אמר ליה אביי לעולם אימא לך כל היכא דדיימא מעלמא אע"ג דדיימא מיניה אמר רב הולד ממזר מאי טעמא מגו דאפקרא נפשה לגבי ארוס אפקרא נפשה לעלמא, ואפילו הכין לא איתא לא לדרב ולא לדשמואל ולא לדאביי אלא הולד כשר בתר אבוה שדינן ליה, דהוּוּ בה רבנן במילתא ואמרו כיון דידעינן דבא עליה בעלה אמרינן רוב בעילות אחר הבעל²⁴ ובתריה דיליה שדינן ליה וולד כשר הוא דאמרינן: איכא דאמרי

23. מקורה הוא בקהלת שלמה סימן נו בתוך גזי ירושלים ח"א.

24. מעין סברה זו אמר גם תוספות כתובות יג, ב-יד, א ד"ה ההוא ארוס, אם כי תוספות מעמידים במקרה שהוא מודה שבא עליה פעמים רבות, והילכך נוצרת החזקה של רוב בעילות אחר הבעל, ואילו לפי הגאון משמע שגם אם בא עליה פעם אחת ישנה לסברה של רוב בעילות אחר הבעל.

בבא עליה דכולי עלמא לא פליגי דעליה דידיה שדינן ליה. וכן הלכה בכל התלמוד דכל היכא דאמרינן איכא דאמרי שבקיניה לטעמא קמא וכלישנא בתרא קיימא... ואע"ג דקא מפליג רבא ואמר מסתבר טעמא דרב... לית הלכתא כהאי מסקנא דהרי אמר אביי לרבא לעולם אימא לך... **וכך הילכתא דאמר ליה אביי לרבא ושתיק וקבלה מיניה וסליקא שמעתין בהכי...**

שני דברים חשובים למדנו מדברי הגאון:

א. מפורש בגאון שגרס בלישנא קמא בדברי אביי שמחלוקת רב ושמואל היא במקרה שדיימא מעלמא וגם דיימא מיניה, ונימוק הדין הוא משום מגו דאפקרא נפשה וכו'. ואם כן נמצא שבוזה נחלקו אביי ורבא: לפי רבא מדובר במקרה שרק דיימא מעלמא ולא מיניה, והדין הוא שהולד ממזר, אך אם יהיה גם דיימא מיניה הולד יהיה כשר. ואביי חולק עליו וסובר שדברי רבא נסובו על מקרה שדיימא מיניה ומעלמא, אך אם יהיה רק דיימא מיניה הולד יהיה כשר²⁵.

ב. כן מפורש בדבריו, שאביי משיב על דברי רבא, ודברי רבא נדחים מפני דברי אביי. ראה לשונו שבסוף הציטוט. אמנם דבריו המפורשים אמורים על מחלוקת אביי ורבא בלישנא בתרא, אך ברור שכך הבין גם בלישנא קמא, שהרי אומר: "ואע"ג דאמר רבא... אמר ליה אביי" - וגם כאן פרש שאביי השיב על דברי רבא ורבא שתיק וקבלה מיניה. מה הביא את הגאון לפסוק כאביי?

יש שהציעו שהמדובר כאן הוא לא ברבא אלא ברבה, הוא רבה בר נחמני רבו של אביי. ואם אכן הוא רבה בר נחמני הרי שהלכה כאביי לעומתו, שהרי השיב על דברי רבו²⁶. וכן המעיין במקור התשובה בקהלת שלמה יראה שיש בתשובה עצמה חילוף לשון רבא-רבה²⁷. ניתן לתמוך הצעה זו מלשון הסוגיה והוא ע"פ הכללים המובאים לנו בראשונים לזיהוי בין רבה ורבא שרבים החילופים ביניהם²⁸. אומר הרי"ד בתשובה (שו"ת הרי"ד סי' צג):

---

25. ולפי זה בדיימא רק מיניה הולד יהיה כשר, וכך יעמידו אביי ורבא את המשנה ביבמות העוסקת באכילת תרומה, שרק אם דיימא מיניה אז הולד נחשב כשל הכהן ואמו תאכל תרומה, כפי שפסק רבינו בהלכות תרומות ח, יד. אביי כלל לא נחלק על רבא בהעמדת המשנה בלישנא קמא, ואכן לא מצינו לא בגאון ולא בר"י מגש העמדה של רבא את המשנה בלישנא קמא שאביי נחלק עליה.

26. ביאור הגר"א אבן העזר סי' קנו ס"ק כט ע"פ שו"ת הרא"ש כלל פב סימן א. ונראה שכוונתו למה שמביא הרא"ש בשם אבי העזרי: "ופסק אבי העזרי כלישנא בתרא...; ופסק הלכה כרבא, כי אביי לא מצינן שנחלק על דברי רבא רבו, אלא שדחה הראיה שרצה להביא מן המשנה" - מכאן שגרס שמדובר ברבה בר נחמני רבו של אביי, ולא רבא חבירו הצעיר ממנו. קרבן נתנאל אות ק על פסקי רא"ש יבמות פרק שביעי אות ד על צד השמא. וראה בתלמוד בבלי עם חילופי נוסחאות שבהוצאת מכון התלמוד הישראלי על יבמות סט שיש כ"י שכתוב שם "רבה", וכן ציין שם לשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' נ שגרס כן - אך מאלו אין ראיה שהרי שמא גם בהם נתחלפו רבה-רבא.

27. שבלישנא קמא כתוב "רבא" ובלישנא בתרא "רבה", אם כי באוצה"ג העתיק בשתייהן "רבא".

28. וראה על כך במאמרו של פרופ' שמא יהודה פרידמן, כתיב השמות רבה ורבא בתלמוד הבבלי, סיני קי עמ' קמ-קסד, וציין שם למספר מקורות ביחס לכללים הנ"ל. תודתי לרב יונתן רוזין שליט"א על שהעירני למאמר זה וכן לחילופי הלשון רבה-רבא שבתשובה המקורית.

...דנקיטין כל היכא דמקדים רבה לאביי הוא רבה דהוה רביה דאביי. וכן נמי היכא דאמר²⁹ אמר ליה אביי לרבה הוא רבה דהוה רביה דאביי, וכל היכא דמקדים אביי לרבה הוא רבה דהוה כייף ליה לאביי, וכן נמי אמר ליה רבא לאביי הוא רבא, דאביי הוה גדול מרבא דהוה ריש מתיבתא, ובתר דנח נפשיה דאביי מלך רבא כדאמרינן בברכות בפרק חלומות (ברכות נו, א).

וכן הוא ברמב"ן בחידושו לבבא מציעא נב, א :

ומשמע דהלכה כאביי דלאו רבא חבריה הוא דפליג עליה, דאיהו בתר אביי נקיט ליה בכלי תלמודא...

וכן הוא בפסקי הרא"ש בבא מציעא פ"ד סימן יט³⁰ :

אמנם יראה דרבה גרסי הכא ולא רבא שלא מצינו בכל הגמ' שקבע רב אשי דברי רבא קודם אביי. כי אביי מלך קודם רבא והיה פותח תחלה בבית המדרש הלכך נקבעו דבריו תחלה. וכיון דגרס רבה א"כ הלכה כאביי דבתראה הוא.

ואם כן לפי כללים אלו ברור מדוע פסק הגאון כאביי ולא כרבה. אם כי יש לעיין האם הגאון קיבל כלל זה. מלשונו כאן משמע שסיבת הפסיקה כאביי אינה כחלק מן הכללים אלא מפני שהשיב על דברי רבא, ורבא שתק. ושמה גם אם נאמר שמדובר כאן ברבא³¹ מדויק כך מלשון הסוגיה שהלשון "אמר ליה" אינה לשון לציון מחלוקת רגילה אלא משמעה טענה וקושיה על דבריו, ובמקרה מעין זה אם האמורא המותקף אינו משיב, הרי שהלכה אינה כמותו, שהוא כמודה לדברי המקשן. וכך שגם אם נגרוס כאן רבא, ולא נקבל את הכלל שמסדרי התלמוד הקדימו בכל מקום את אביי לרבא, כאן צריכה להיות הלכה כאביי.

מענה ברורה לנו שיטת פסיקת הרמב"ם: הרמב"ם פסק כאביי בלישנא קמא (שהרי רבא נדחה, שיטת הגאון), שמדובר במקרה שבא על ארוסתו בבית חמיו, ודיימא מעלמא ודיימא מיניה, ובמקרה זה ישנו החשש שכשם שהפקירה עצמה לארוס הפקירה עצמה ליתר האנשים שיש עליהם קול. ומכאן יוצאת גם המסקנה שהסקנו לעיל שאם אין עליה קול שזינתה עם אנשים אחרים אלא רק עם ארוסה והוא מודה שהוא בא עליה, אז הולד יהיה כשר גם אם אמו לא נבדקה, שהרי לפי גירסה זו באביי כל החשד מתחיל משום שיש עליה קול עם העולם.

כל שנותר לנו לברר הוא מדוע פסק הרמב"ם כלישנא קמא, כנגד תשובת הגאון וכנגד הכלל המקובל אצל הרמב"ם והגאונים לפסוק כלישנא בתרא. נציין שהרמב"ם הלך בדרכו של

29. ועיין בגמ' סוכה ב, א שכתוב: "א"ל אביי", ומוכרח שזה לרבא, שכן רבה כבר הובא בתחילת הסוגיה.
30. ומעין זה בפסקיו לבבא בתרא פ"ט אות לב. וכן הוא בתוס' שבת כג, ב ד"ה גזרה ותוס' ע, ב ד"ה נודע, וראה גם במסורת הש"ס שבת עב, ב.

31. והוקדם לאביי למרות שאביי מלך תחילה מפני שאביי מתייחס לדבריו ומגיב עליהם, ושמה הוא לפני שמלך אביי. המעיין בפסקי הרא"ש בבא בתרא פ"ט אות ל יראה שהרא"ש מתייחס בעיקר על מעשים שבאו לפנייהם, שלא שייך שמעשה יבוא לפני רבא ואביי יגיב על כך, שהרי אביי מלך והמעשים היו באים לפניו.

ההוא ארוס וארוסתו

הר"י מגאש, שהרי בפירושו שהבאנו לעיל הוכיח את כל דבריו מהלישנא קמא, ואם הלישנא בתרא לא נדחית אז ההלכה שמובאת בלישנא קמא נדחית וכל ראייתו אין לה מקום.³²

ה. הסיבות לפסוק כלישנא קמא

ונראה לומר שהרמב"ם והר"י מגאש פסקו כלישנא קמא משום הסוגיה בקידושין. נשוב ונעיין בסוגיה בקידושין עה,א:

ודאן בודאן מותר (האסורים לבוא בקהל אם הם בודאי אסורים מותרים זה בזה) - אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי אליעזר (שאמר ודאי בודאי מותר, וודאי בספק אסור). כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי, הלל שונה: עשרה יוחסים עלו מבבל, וכולם מותרים לבא זה בזה, ואת אמרת: הלכה כרבי אליעזר! ורמי דרב אדרב, ורמי דשמואל אדשמואל; דאיתמר: ארוסה שעברה - רב אמר: הולד ממזר, ושמואל אמר: הולד שתוקי; רב אמר הולד ממזר, ומותר בממזרת, ושמואל אמר הולד שתוקי, ואסור בממזרת... ואי בעית אימא: לעולם לא תיפוך, ומאי ממזר דקאמר רב? לאו מותר בממזרת, אלא דאסור בבת ישראל (ואסור גם בממזרת, כדין ספק ממזר); ושמואל אמר הולד שתוקי, דאסור בבת ישראל. אי הכי, היינו דרב!... ואי בעית אימא: מאי שתוקי? בדוקי, שבדקים את אמו ואומרת לכשר נבעלתי - נאמנת. כמאן? כר"ג.

דרך אחת להבנת הרמב"ם והר"י מגאש היא ע"פ המובא בתוספות כתובות יג,ב (ד"ה ההוא ארוס) וזה לשונו:

והא דאמר בעשרה יוחסין (קדושין עה,א) איתמר הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי.

לפי תוספות הגירסה בסוגיה בקדושין היא הבא על ארוסתו בבית חמיו, ובזה נחלקו רב ושמואל. אם נקבל את גירסת תוספות ונניח שלפני הרמב"ם עמדה גירסה זו, אז ברור מדוע נדחתה הלישנא בתרא ביבמות. לפי הלישנא בתרא ביבמות במקרה שהארוס בא עליה לא נחלקו כלל שהולד כשר, והנה לפי סתמא דגמרא בקידושין נחלקו רב ושמואל בבא על

---

32. ומכאן ברורה לנו השאלה שהקשינו בראשית המאמר. ראינו שהר"ח והר"י מגאש העמידו את הסוגיה בכתובות של ההוא ארוס וארוסה בהעמדה דחוקה לפיה "מודה" הוא שהוא אומר שלא זה ידה מתוך ידו, ו"לא מודה" הוא שהוא מודה שבא עליה אלא שאינו יודע שהולד ממנו. וכבר ציינו שם שלפי פירושם, ובניגוד להסברם של ראשוני ספרד, הסוגיה בכתובות יכולה להסתדר גם לפי הלישנא קמא ביבמות, ואינם צריכים להעמיד את סוגיית ארוס וארוסתו רק לפי הלישנא בתרא, אלא שלא היה ברור די צרכו מה הטעם לזה. לאור דברינו שהלישנא בתרא ביבמות נדחית, ברור שאם הם רצו לפסוק את הסוגיה בכתובות להלכה ולא רצו ליצור סוגיות חלוקות, היו חייבים להעמיד את הסוגיה בכתובות כמותאמת ללישנא קמא ביבמות.

ארוסתו בבית חמיו, וכיוון שסתמא דגמרא בקידושין הלכה כלישנא קמא, ישנה סיבה מספקת לפסוק כלישנא קמא. ובזה מבוררת פסיקת רבינו.

אלא שקשה לומר הסבר זה ברמב"ם. כבר התוספות עצמו בסוף הדיבור (כתובות יד, א) אומר:

בכל הספרים גרס בקדושין ארוסה שעיברה והיא דוקא קאמר שבדוקין
אבל בבא אין צריך בדיקה.

התוספות עצמו מעיר על כך שגירסת כל הספרים היא שונה, וקשה לבנות על מסורת נוסח שונה זו.

ושמא ניתן להוכיח גם מפשט הסוגיה בקידושין כנגד הלישנא בתרא. אביי ורבא נחלקו ביבמות בהעמדת דברי רב שאמר שהולד ממזר. ניתן להבין את דברי רב בשני אופנים: א. שהולד ממזר ודאי, ב. שהולד דינו הוא כספק ממזר.

אם כוונת רב שהולד הוא ממזר ודאי שמותר בממזרת ודאית, אז יש מקום לדיונים של אביי ורבא הן בלישנא קמא והן בלישנא בתרא. בלישנא קמא שמדובר בבא על ארוסתו בבית חמיו, ובפשטות אין אנו יודעים שמישהו אחר בא עליה, הרי הגיוני שהולד הוא ממי שידוע שבא עליה, הארוס, ובודאי אין מקום לומר עליו ממזר ודאי. ולכן חייבים רבא ואביי להעמיד את דברי רב במציאות מסויימת. בלישנא בתרא שמדובר בארוסה שעיברה, אמנם לא ידוע שהארוס בא עליה, אך כיון שיש סיכוי שהוא בא עליה, הרי לא ניתן לומר עליו ממזר ודאי³³ ולכן גם כאן לא מתקבל על הדעת להתיר את הולד בממזרת ודאית, שהרי אין לנו ודאות שהוא ממזר. ולכן נצרכו אביי ורבא להעמיד את המציאות באופן מסויים שיתמוך בפסיקה זו.

אם נפרש את דברי רב על הדרך השנייה שהכוונה היא שדין הולד הוא כספק ממזר, שאסור בבת ישראל ואסור בממזרת, יש לבחון האם יש מקום למחלוקת רבא ואביי. לפי הלישנא קמא שמדובר בבא על ארוסתו בבית חמיו, אם כן יש מקום לומר שכיון שאנו יודעים שהוא בא עליה בבית חמיו אין אנו חוששים שגם מישהו אחר בא עליה, והילכך הולד יהיה כשר לחלוטין, ואם רב אומר שדין הולד הוא כספק ממזר חייבים להעמיד את המקרה באוקימתא מסויימת, שאם לא כן כיון שאנו יודעים שהארוס בא עליה ואין אנו יודעים שמישהו אחר בא עליה, אין לחשוש לכך. נמצא אם כן שלפי הלישנא קמא בבא על ארוסתו בבית חמיו, גם אם כוונת רב שהולד הוא כספק ממזר יש מקום להעמדת אביי ורבא.

לפי הלישנא בתרא שמדובר בארוסה שעיברה, דהיינו שאין אנו יודעים שארוסה בא עליה. אם כוונת רב שדין הולד הוא כספק ממזר, אז מדוע צריכים אביי ורבא להעמיד את דברי רב באוקימתא מסויימת. רבא אומר: "מסתברא מילתא דרב" - ומכאן שאלמלא נעמיד את דבריו לא נוכל להבינם. ולכאורה גם ללא העמדת אביי ורבא יש מקום לומר שדין הולד יהיה כספק ממזר. כשר הוא בודאי לא יהיה שהרי רוב פסולים אצלה, וגם ממזר ודאי הוא

33. ראה לעיל הערה 13 שביארנו בשיטת הרמב"ם שרק ממזר שיש לנו ודאות מוחלטת בממזרותו יכול להיחשב כממזר ודאי, וע"פ זה כל האמור כאן.

הוא ארוס וארוסתו

לא יהיה שהרי ישנו סיכוי שארוסה בא עליה, וכל עוד לא נשאל אותו לא נוכל להתיר את הולד במזמרת ודאית, ולכן יהיה דין הולד כספק ממזר. נמצא אם כן שאם נאמר שכוונת רב היא שהולד אינו ממזר ודאי אלא כספק ממזר שאסור בבת ישראל ואסור בממזרת, אין מקום לדיונים של אביי ורבה בלישנא בתרא.

ע"פ הגמרא בקידושין כוונת רב בלישנא בתרא בארוסה שעיברה היא שדין הולד כספק ממזר. בגמרא ביבמות אביי ורבה מוכרחים להעמיד את דברי רב במציאות מסויימת, ומכאן כפי שאמרנו לעיל שלא סברו שכוונת רב היא שמדובר בספק ממזר, כבסוגיה בקידושין, אלא בממזר ודאי. נמצא אם כן שהסוגיה ביבמות והסוגיה בקידושין חלוקות זו עם זו בהבנת מחלוקת רב ושמואל בארוסה שעיברה³⁴.

ונראה שדבר זה מוכח גם מפסיקת הרי"ף ביבמות. וזה לשון הרי"ף (רמז קג):

איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי. איכא דאמרי בבא עליה כולי עלמא לא פליגי דבתריה דידיה שדין ליה אלא אי איתמר הכי איתמר: ארוסה שעיברה רב אמר הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי. האי שמעתא קא הוינן בה בפרק עשרה יוחסין ואסיקנא הכי: רב דאמר הולד ממזר לאו ממזר ודאי הוי אלא ספק ממזר הוי ואסור בממזרת. ושתוקי דאמר שמואל בדוקי הוא דבקינן לה לאימיה ואי אמרה לכשר נבעלתי דהוא ארוס נאמנת והלכתא בהא כשמואל...

הרי"ף לא הביא לא בלישנא קמא ולא בלישנא בתרא את מחלוקת רבא ואביי בשיטת רב. אלא פשט את הדין מהסוגיה בקידושין. וברור מלשון הרי"ף שלדעתו הסוגיה ביבמות נדחית מפני הסוגיה בקידושין: "האי שמעתא קא הוינן בה בפרק עשרה יוחסין ואסיקנא הכי" ולכן לא היה צריך לפסוק את מחלוקת רבא ואביי. נמצא לפי הרי"ף שכל מחלוקת אביי ורבה בדברי רב יסודה בהבנה שרב אומר שהולד הוא ממזר ודאי, אך לאור הבנת הסוגיה בקידושין שהולד הוא רק בחזקת ממזר אין מקום לדיונים בדברי רב ואין לצמצמו למקרה של כל זה או אחר.

אמנם יש להקשות: מדוע הרי"ף לא הביא מחלוקת רבא ואביי ביחס ללישנא קמא? אמנם הלישנא בתרא שדנה בארוסה שעיברה, ולא בשבא עליה בבית חמיו, אכן נדחית מפני הסוגיה בקידושין, אך מדוע לא ניתן לקבל את הלישנא קמא? ייתכן שהרי"ף סובר שכיון

34. בכך נוכל גם להסביר את שיטת רש"י ביבמות. רש"י ביבמות העמיד בדברי רב שהולד הוא ממזר ודאי. וכתב עליו הריטב"א שם (ד"ה איתמר הבא על ארוסתו): "רש"י ז"ל פ"י בכלה שמעת' דלרב הולד ממזר ודאי דבתר רובא דעלמא שדינן לה, ולשמואל הולד ספק ממזר, דמספקא לן אי מארוס הוא או מאיניש אחרינא. ואגב שיטפיה הימנותיה למרן ז"ל דהא אסקינן בפרק עשרה יוחסין דלרב דאמר הולד ממזר, לאו ממזר ודאי הוי, אלא ספק ממזר ואסור בממזרת. ושתוקי דאמר שמואל, בדוקי שבדוקים את אמו ואם נאמר לכשר נבעלתי נאמנת, ואע"ג דרוב פסולים אצלה וכאבא שאול שהיה קורא לשתוקי בדוקי". אך אם כדברנו שלא ניתן להבין את הלישנא בתרא לפי העמדה שרב סובר שהולד הוא ספק ממזר, שאז אין מקום לדיונים של אביי ורבה, והסוגיות חלוקות זו על זו, מובן מדוע כתב רש"י ממזר ודאי בכל הסוגיה.

שהלישנא בתרא אינה עולה בקנה אחד עם הסוגיה אז כל הסוגיה נדחית, או שמא סובר שתמיד לישנא קמא נדחית מפני האיכא דאמרי, ונמצא שנחלקו הסוגיות.

מכאן הפתח להבנת פסק הרמב"ם ודברי הר"י מגאש. כיון שהסוגיות חלוקות, והלכה כסוגיה בקידושין שהרי נפסקה הלכה שם במפורש כאבא שאול שאמר מאי שתוקי בדוקי, הרי שעל כרחך שהלישנא בתרא ביבמות נדחית. אמנם בניגוד לדרכו של הר"י לא דחו הרמב"ם והר"י מגאש את כל הסוגיה אלא רק את הלישנא בתרא, העומדת בסתירה ליבמות, וקיימו את הלישנא קמא שתואמת גם את האמור בסוגיה בכתובות יג, א "ההוא ארוס וארוסתו"³⁵.

ו. סיכום

הרמב"ם בעקבות הר"י מגאש, הר"י וככל הנראה גם הר"ח הבין בדרך מיוחדת במינה את היחס בין הסוגיות. לשיטתו נדחתה הלישנא בתרא שדנה בהבנת דברי רב שאמר שארוסה שעיברה הולד ממזר, והילכך נפסקה להלכה הלישנא קמא, וכאביי שדברי רבא/רבה נדחו. מסיבה זו פרשו הראשונים הנ"ל את הסוגיה של ארוס וארוסתו באופן כזה שיוכל להתאים ללישנא קמא ביבמות, משום שלא רצו להעמיד סוגיה זו שלא להלכה.

ראינו שלפי הרמב"ם ישנם מספר כללים משמעותיים לפסיקתו סוגיות אלו:

א. כל מי שאינו ממזר ודאי דינו הוא כספק ממזר שאסור בבת ישראל ואסור בכהנת (הלכות איסורי ביאה פרק טו במספר הלכות).

ב. הבא על אשה באיסור, ואין לנו בו חזקה כגון: רוב בעילות אחר הבעל - ישנו ספק שקול אם העובר ממנו, שכשם שהפקירה עצמה לו כך הפקירה לאחרים. לכן לכל ענין הלכתי דינו יהיה כספק השקול (הלכות יבום וחליצה ג, ד).

ג. אם יש עליה קול באדם זה, אז אין הוא בגדר ספק השקול אלא הולד הוא בחזקת בנו, ולכל הדברים בהם הולכים אחר חזקה (להוציא ממזר) נחשיבו כודאי בנו (הלכות תרומות ח, יד).

ד. אם יש קול על זה שבא עליה וגם על אחרים, חזרנו לדין הבסיסי של ספק השקול (הלכות איסורי ביאה טו, יח).

פסיקות הרמב"ם בכל הסוגיות הם בהתאם לכללים אלו.

---

35. שמא נחלקו במחלוקת עקרונית בדבר היחס בין לישנא קמא ללישנא בתרא, שלפי הר"י לישנא קמא במקום לישנא בתרא אינה משנה, ומכך שסדרו את הלישנא בתרא בסוף סימן הוא שנדחתה הלישנא קמא, ואילו לפי הרמב"ם והר"י מגאש לישנא קמא אינה נפסקת במקום לישנא בתרא אך גם אינה נדחית, ולכן במקרה שהלישנא בתרא נדחתה עדיין ניתן לפסוק כלישנא קמא.